

॥ अथ चतुर्थोऽध्यायः ॥ Chapter-4

राजा उवाच :- कथं चकार भगवान्तपांसि तपसां निधिः ।

१(२)

भूयः पवित्रतामस्य कौत्रस्य द्विजसत्तम ॥ १

बी २

वसिष्ठ उवाच :- शृणु राजन् पुराकृतमिदमास्थानमद्भुतम् ।

भुत्वा यन्मानवो लोके न पापे वर्त्तते क्वचित् ॥ २

बी ३

आकृतं वारुणैर्वृक्षा^३ नानाविहंगनादितम् ।

३(१)

शालेस्तालेस्तमालेश्च पुन्नागेर्नालिकेरकैः ॥ ३

४(१) बी ४

खजूरैः पनसैरा^५मै^५ बकुलैः काविदारकैः ।

बी ५

जंबूराजीवनाश्वत्थक कपित्थ-वट-पादपैः ॥ ४

अन्यैरपि समाकीर्णै^५स्तृणैः प्राप्य गौतमः^{५(१)} ।

५(२)

कुंडानि शास्त्रतः कृत्वा मंत्रैरग्निं न्यवेशयत् ॥ ५

बी ६

उत्तंका^६पुमखाः शिष्यास्त्वरयामास तत्र च ।

६(२)

बहिष्णा^६ समिधां चैव करीवाणां च सर्वतः ॥

बी ७

विचयानुत्सुकाश्चक्रु^७ रावापान्बालशारिवनाम् ॥ ६

७(२)

बी ८

शाखाः शाखामिराबध्य ब्रह्मवृक्षादलावृताम् ।

पणशिलां च ससृजुर्विशालां सर्वतः समाम् ॥ ७

तीर्थोदकैरभिप्रेक्ष्य गोमयेनानुलिप्य च ।

८(२)

वास्तुपूजां मुनिश्चक्रे नानापुष्पैः सुगंधिमिः ।

अपितैरपि नीवारैर्बिलं कृत्वा विधानतः ॥ ८

१- ई बी - धि , २- ई बी त, ३- बी वरुणो, ३ ई(१) शु, ४- ई बी ४ र,

५- ई बी - जंबूराजादनाश्वकपिच्यंवटपालैः, ५- ई(१) गौतम , ५-(२) ई कृत्वा,

५-(३) ई- मंत्रे शृणु तपनि वश्येस्, ६- ई बी- सिष्याःत्वर, ७-ई बी- विचयानु,

८- ई बी- दलायितं, बी-६- श्री पतैरपिनी, ६-(२) ई बहि, ७-(२)ई- साखाशाखाभि ।

(१) २ ए प्रवित्र

ए (१) खजूरै

ए (२) पु

(१६)

- प्राचीनाग्रेषु दमेणु मुनिमौनाय सत्वरम् ।
आदिदेश गुरुः शिष्यान् यत्नोऽत्र, स्थितामिति ॥ ६
- ततो, दिक्षाविचिक्षेप मंत्रैश्चत्थकीलकान् ।
स्वयमुवे नमस्कृत्य शंभवे विष्णावे तथा ॥ १०
- दृष्ट्वा तप आतिष्ठन्नात्मः स महानृणाः ।
सन्निध्यै द्वियग्राम मूर्ध्वनाहुर्महातपाः ॥ ११
- पिबन्सूर्य प्रभां नैत्रे स्नास्थौ गिरिरिवाचलः ।
निर्देशमशकं देशे तथैवातिमनःप्रिये ॥ १२
- तथापि न च तं देवा वास्यामासुरासितेः ॥ १३
- ततः प्राणानुपायस्य महीमंगुष्ठकोटिना ।
स्पृशन्मूर्ध्वमुखो धीमानवात्सीद्विशतिसमाः ॥ १४
- तथापि न प्रसादाय कुरुते विश्वमुन्मतिम् ।
ततः कापालिकं कृत्वा मुनिरासनमुल्लङ्घनम् ॥ १५
- चक्षुर्भ्यां भास्करं पश्यन्प्राणाभ्यामपरायणः ।
तस्थौ गिरिरिवाक्षाभ्यः स्थाणुभूतस्तपोनिधिः ॥ १६

ई बी - न, १-(२) ई- आदिदेवेश गुरुशिष्या, १-(३) ई मंत्रैश्चत्थकीलकान्
२- ई बी - वृश्चरंतप, ई बी (३) निरुध्यै द्वियग्रामं ४- ई बी योवातिमनःप्रिये
५- ई बी - आ, ६- ई बी सुरासितेः, ७ ई बी- पानस्पम, ८- ई बी ति

११ - ए नि

२- ए गिरिवाचलः

३- ए- ष्ट

४- ए ति

५- ए- गिरिवाक्षाभः

(१७)

ए(१) बी(१) ए(२) बी(२)
स्तभश्वासानिलक्षोमादुम्बूते जठरान्ते ।

धूमो दिव्ययो राजन् शौत्राभ्यां गौतमस्य च ॥

ततो नमस्तलं प्राप्ता चकाशे धूमपङ्क्तिः ॥ १७

मीनाहता सरस्तीरे यथा ^{ये} ^{ए (३)} ~~हो~~ बालवल्लरी ।

न किञ्चिद्दृश्यते तत्र धूमधामलितं नृप ॥ १८

बी(३)
सम्प्रमृतातद्द्वयो ~~स्वदुष्टीयत~~ नीलजैः ।

व्यक्तं न लक्ष्यते राजन्व पुस्तस्य महात्मनः ॥ १९

बी ४
बहुलीभूतधूमत्वाद्भनेन ^{ते} तस्मिन्त पोमये ।

हाहाकारो महानासीत् तद्विलोक्य मुनेस्तपः ॥ २०

बी ५
त्र्यंक्कसरः स्थानां मुनीनां दीर्घदर्शिनान् ।

प्रवृत्ताः रवेचराणां स्रं श्र्यन्ते मधुरा गिरः ॥ २१

अयं मुनिवरो नाम नाम्नास्थातोऽत्रातमः ।

तपः करोति सुमहन्न विष्णुः ^७ ^{४४} केन हेतुना ॥ २२

लकाले प्रलयो नूनं भविष्यति शरीरिणाम् ।

यदीप्सितेन देवेशो नैनं संयोजयिष्यति ॥ २३

- १- ई बी सानल क्षोमात् । २- ई बी तेजजठरान्ते , ३- ई बी सम्प्रमस्तांत,
३(१)-ई- नलक्षि, ४- ई बी धूमभूत - भूतधूम, ५- ई बी नः, ६- ई बी राः,
७- ई बी- करोसु

- (१) ए- शा
(२) ए- दुम्बुतो जठरान्ते
(३) ए- स

(१८)

अथ ब्रह्मादयो देवाः पुरोधाय महेश्वरम् ।
बी१

तपोवनान्नातिदूरे व्योमकात्चावतस्थिरे ॥ २४

ततोऽम्भोज तत्त्वमाजवेनासौ विष्णुना वासवेन च ।
बी २

प्राह प्रणादितो वाव्यभिर्दं, चन्द्रांशैस्तरः ॥ २५

देवदेव उवाच :- वरं वरय विप्रर्षे यत्तमनसि वर्तते ।
(३)

अस्माच्च तपसा धीरात्किंप्रं विरम गौतम ॥ २६

एते शक्रादयो देवा ब्रह्मणा सह केशवः ।

अहं हि तपसानेन परितोषामुपागतः ।

हृदयंतिवरेणात्वां तद्ब्रूहि मुनिसत्तम ॥ २७

गौतम उवाच :- यदि तुष्टा महेशान मम देवा भवन्मुखाः ।

अतोऽन्यतरा नास्ति मर्तो लोकैषु कश्चनः ॥ २८

वृणांमि वरमेनं तु प्रीताः शृण्वन्तु देवताः ।
४

आश्मोष्ठ्यं ममैवास्तु नाम्नास्थातो जात्त्रये ॥ २९

तद्ब्रूयायं च शिक्षिरं सरश्च सुसंमतम् ।
५

ब्रह्मा ब्रह्मविष्णुमहेशानां स्थितिरत्रास्तु शाश्वती ।

अद्वयासमुपेतानां नृणामस्तु महत्फलम् ॥ ३०

१-बी- ननाति, २- ई बी भवेता सौ, ३- ई बी त्तावुनातरा नास्ति मुर्त्यं लोकै षुकश्चन

४- बी - आसमो ५- ई बी- वरुणा, ६- ई बी अद्वयासमुपेतानां नृणामस्तु महत्फलं

२-(१) ई - प्राहप्रणादितो २-(२) ई- मः, ३- (१) ई- ता

(१) ए मे

(२) ए ता

(३) ए ते

(४) ए त्रये

(५) ए संतम् ।

(१६)

श्री भगवानुवाच :- ^य ^{ए३} ^{या} अप्रमृति विप्रजो गौतमाश्रम संज्ञकः ।
विस्थातमिदमिति युज्ये स्तौर्था लोके भविष्यति ॥ ३१

बी १
माघमास्यसितै पक्षौ चतुर्दश्यां हि ये नराः ।
अत्र स्नानं करिष्यति श्राद्धं दानं शक्तिः ।
प्राप्स्यन्ति ते न संदेहो मया सह क्लोक्ताम् ॥ ३२

विष्णुरुवाच :- ^{ए (३)} एकादशीदिने प्राप्ते ये नरा भक्ति-तत्पराः ।
स्नास्यन्ति निविदिष्यन्ति ते प्राप्स्यन्त्युत्तमां गतिम् ॥ ३३

ब्रह्मोवाच :- ^{बी २} प्रतिपद्वासरे शुक्ले ब्राह्मणो यः समाहितः ।
श्रद्धया प्लुत्य पीत्वा च ब्रह्मलोकं गमिष्यति ॥ ३४

इन्द्रोवाच :- ^{बी ३} शुक्लायामथ कृष्णायां सप्तम्यां येऽत्र गौतम ।
^{ए (४) बी (४)} नरा हवीर्णि हवींश्च समुदिश्य सुरोत्तमान् ॥ ३५

^{(५) (६)} ह्यमेष शतैरिष्टं समाप्तः वरदक्षिणम् ।
भविष्यति मुनिश्रेष्ठ नात्र काया विचारणा ॥ ३६

आदित्या ऊचुः :- ^{४ (१)} अत्राश्रमे गौतमस्य सर्वदेवमये शुभे ॥ ३७
यावत्कुलानि सप्तैव सप्तजन्मानि च ध्रुवम् ।
पुत्रादिषु रुजस्तैर्णां न भविष्यन्ति गौतमः ^(७) ॥ ३८

रुद्रो ऊचुः :- चतुर्दश्यां चतुर्दश्यां रुद्रपूजापरायणाः ।
^५ अग्निलोकानवाप्स्यन्ति नरा रुद्रसमाश्रिताः ॥ ३९

१- ई बी - दो , २- बी - प्रतिपत् , ३- ई बी- गौतमः , ४- बी नरो हवींश्च,
४- ई (१) - त्सं सूर्योदये स्नानं करिष्यति देहिनाः । अधिक है ।
५- ई बी - अत्र ।

१-ए- वि २- ए- स्ता ३- ए- तपत्यराः ४-ए- वि
५-ए- स ६- ए- णः ७- ए- मः

वसव ऊचुः	अष्टम्यां ये मुनिश्रेष्ठ गौतमीये सरोजले । बी-१ आपः स्पर्शन्ति मर्त्यां वै न तेषां दुष्कृतास्त्वयम् ॥	४०
अग्नि ऊचुः	ए(१)(२)बी ए(२) ^{हा} या द्विजातिः कृतस्नानो वल्हवत्र हविः क्षिपेत् । तेन स्यादध्वरः श्रेष्ठैरिष्टं क्लृ शतं समाः ॥	४१
सहस्र ऊचुः	ये वै नमस्यपंचम्यां शुक्लायां द्विजसूतम् । बी (३) कृष्णान्संतर्पयिष्यन्ति ते यास्यन्त्यब्जजालम् ॥	४२
पितर ऊचुः	पितरस्तर्पयिष्यन्ति जलैर्गौतमाश्रमं । बी ४ तेभ्यो हि पितरस्तुष्टा दास्यन्त्यन्नयसंपदः ॥	४३
गंधर्वा ऊचुः	गौतमीये सरद्विश्रेष्ठे स्नात्वा यः सर्ततं सुधीः ॥ गंधान्दास्यन्ति विप्रेभ्यो दुर्मता मा भवन्तु ते ॥	४४
श्री भगवानुवाचः -	पंचगव्यूतिमात्रोऽयं मुनिश्रेष्ठ तवाश्रमः । बी ६ गयाशीर्षसमो लोकं भविष्यति न संशयः ॥	४५
वसिष्ठ उवाचः -	इत्युक्तं वातर्द्धे देवः सह देवैः सवासयैः । बी (७) ममतासक्तचित्तस्य प्रबोध इव देहिनः ॥	४६
	गौतमोऽपि महीपाल सह शिष्यैर्महातपाः । ए(६) स्थितिं चकार सहसा विद्योतितवनाक्षरः ॥	४७

- १- ई बी- अपः, २- ई बी- द्विजातिः कृत, ३- ई बी- कालयं, ४- ई बी- ये,
५- ई बी- संतति ६- ई बी - भूविष्यन्तिनसंशया ७- ई बी- सहदेवोसदाशिव ।
८- ई बी - मननाशक ।

ए- श्रेष्ठैः

(१)-ए- ति

(२)ए- कृतः हनानो

(३) ए- श्रेष्ठैरिष्टं

(४) ए- मयां

(५) ए- सरद्विश्रेष्ठे

(६) ए- क्षरः

सूत उवाच :-

कालेन गच्छता तस्य महर्षीर्भावितात्मनः ।

ज्ञापांते संगता प्रीता अहिल्या धर्मचारिणी ॥

४८

तया सह मुनिगणैस्तत्रास्ते लोकवन्दितः ।

एवमासीन्महीपृष्ठे विख्यातो गौतमाश्रमः ॥

४९

दर्शनादेव मर्त्यानां नाशयत्यशुमं घृवम् ।

अत्र गाथा पुरा गीता देवलेन महात्मना ।

तीर्थयात्रागतैरेव तां नरेन्द्र निशामय ॥

५०

एकतस्त्रयं वा सूरस्त्वैकतो गौतमाश्रमः ।

अत्रातरे तनुत्यागान्न भूयो जायते नरः ॥

५१

इदं पवित्रमारव्यानं यः शृणोति समाहितः ।

तस्य नश्यन्ति पापानि नैक जन्मकृतान्यपि ॥

५२

इति श्री स्कन्दपुराणे एकाशीति साहस्रां संहितायां
ब्राह्म्यवि भागे तृतीय परिच्छेदे श्रीमालमहात्म्ये गौतमाश्रमवर्णनं नाम
चतुर्थोऽध्यायः ॥४॥

१- ई बी- हा , २- ई बी त्रं , २ ई बी अत्रातरे तनुत्यागीन्न

१- ए- श्रेष्ठा

२- ए- पृष्ठे

३- ए- शृणोती ।
